

PULS SO åk 6 Grundbok

Bearbetad text och bild

Information till läraren

Originalbokens ISBN: 978-91-27-45825-3

SPSM-verksnummer: 41285

Den här läraranvisningen är till för att du som undervisande lärare ska få information om hur det pedagogiskt anpassade läromedlet skiljer sig från originalläromedlet och om hur ni kan arbeta med det.

Pedagogisk anpassning gör läromedel tillgängliga för elever med synnedsättning genom att text och bilder bearbetas. Bearbetningen av läromedlet innebär att eleven kan använda samma läromedel som sina seende klasskamrater. Innehållet har samma syfte, nivå och pedagogiska innehåll som originalet.

SPSM producerar e-böcker i Textview- och HTML-format. Läromedlet kan också framställas i tryckt punktskrift. E-boksformatet HTML kan finnas i två olika versioner, en version med bearbetad text och bild och en obearbetad version.

Till det anpassade läromedlet kan det finnas tillhörande svällpappersbilder. Plocka upp eventuella svällpappersbilder så snart du kan och förvara pärmarna stående. Detta för att bilder och punktskrift inte ska skadas.

Till svällpappersbilderna finns en separat läraranvisning. I den finns det tips på hur man avläser och utforskar en taktill bild tillsammans med eleven. Läraranvisningen bifogas med leveransen av svällpappersbilderna men den finns också som nedladdningsbar pdf i SPSM:s webbutik.

Du kan behöva ytterligare vägledning gällande punktskrift. Se till att ha tillgång till Punktskriftsnämndens handledningar. De finns som nedladdningsbara pdf:er på Punktskriftsnämndens hemsida. I handledningarna står det exempelvis hur olika punktskriftstecken ser ut i punktskriftsboken och på svällpappersbilderna.

Följande skrifter är bra att ha till hands:

- *Svenska skrivregler för punktskrift*, Punktskriftsnämnden
- *Punktskriftens skrivregler för matematik och naturvetenskap*, Punktskriftsnämnden
- *Fonetik och punktskrift*, Punktskriftsnämnden
- *Räkna med mig*, SPSM

Har du frågor, eller vill dela med dig av dina synpunkter på den pedagogiska anpassningen av detta läromedel, mejla till anpassningsfunktionen@spsm.se.

Behöver du komma i kontakt med försäljningen går det bra att mejla till order@spsm.se eller ringa på telefonnummer +46 10 473 50 00.

Trevlig läsning!

Innehåll

Information om de olika formaten och text till läsaren	1
E-bok i HTML-format	1
E-bok i Textview-format	1
Tryckt punktskrift	2
Generella förändringar av boken	4
Sidspecifika förändringar	5
Pedagogiska tips	7
Bildbeskrivningar	10

Information om de olika formaten och text till läsaren

E-bok i HTML-format

Webbläsare

En bok i HTML-format läser du i en webbläsare. Tänk på att boken kan se olika ut i olika webbläsare. Det är viktigt att se till att boken fungerar innan eleven börjar använda den. Kontakta SPSM om ni får problem med webbläsare.

Till läsaren av den bearbetade boken

I den pedagogiskt bearbetade boken finns en text som riktar sig till eleven och som kan vara bra att känna till innan arbetet med boken påbörjas. Samma text hittar du här. Läs denna text tillsammans med eleven.

- I början av den bearbetade boken finns text och bildbeskrivningar från insidan av originalets omslag.
- När ni arbetar med geografi kommer du att behöva en atlas.
- Det finns bildbeskrivningar i boken men inte för alla bilder. Ibland är bildtexten till en bild viktig och då kan den finnas med trots att själva bilden inte är beskriven. Du kan alltid fråga din lärare om du vill veta mer om innehållet i en viss bild.

Lycka till!

E-bok i Textview-format

En e-bok i Textview-format läser du i läsprogrammet Textview. Läsprogrammet finns att ladda ned gratis från Myndigheten för tillgängliga medier. Textview finns endast för Windows-datorer.

Det är viktigt att se till att boken fungerar innan eleven börjar använda den. En e-bok i Textview-format är organiserad som en pärm med flikar.

Stilsorter som till exempel fet eller kursiv stil återges inte i Textview-boken. Eventuell markerad text skrivs istället med VERSALER.

Till läsaren av den bearbetade boken

I den pedagogiskt bearbetade boken finns en text som riktar sig till eleven och som kan vara bra att känna till innan arbetet med boken påbörjas. Samma text hittar du här. Läs denna text tillsammans med eleven.

- I början av den bearbetade boken finns text och bildbeskrivningar från insidan av originalets omslag.
- Bokens register finns i en egen flik.
- När ni arbetar med geografi kommer du att behöva en atlas.
- Det finns bildbeskrivningar i boken men inte för alla bilder. Ibland är bildtexten till en bild viktig och då kan den finnas med trots att själva bilden inte är beskriven. Du kan alltid fråga din lärare om du vill veta mer om innehållet i en viss bild.
- Fet och kursiv text skrivs med VERSALER.

Lycka till!

Tryckt punktskrift

Punktskrift kan tryckas på två olika sätt. För de som är ovana punktskriftsläsare är punktskriften tryckt med dubbelt radavstånd. Det kallas för glesskrift. För de som är mer vana är punktskriften tryckt med enkelt radavstånd, så kallad tätskrift. Boken kan även tryckas enkelsidigt eller dubbelsidigt.

Svartskriftskopia av punktskriftsboken

Följ med i elevens bok! För att du ska kunna läsa samma text som eleven läser finns en nedladdningsbar pdf som heter **Svartskriftskopia av punktskriftsboken**. Där kan du se hur hela boken, sida för sida, är pedagogiskt bearbetad.

Pdf:en är en spegling av punktskriftsboken, men i svartskrift, vilket innebär att punktskriftens förtecken för siffror, versaler, stilsorter och liknande återges med svartskriftstecken. Till exempel kommer du att se siffertecknet (p3456) som tecknet #, och versaltecknet (p6) som tecknet _ före bokstaven.

Pdf:en finns att ladda ner i SPSM:s webbutik, <https://webbutiken.spsm.se/>

Sök på bokens titel i SPSM:s webbutik och ladda ner pdf:en som heter **Svartskriftskopia av punktskriftsboken**. Ett tips om du vill skriva ut den är att skriva ut flera miniatyrsidor på samma ark. Det går förstås också bra att läsa **Svartskriftskopia av punktskriftsboken** digitalt.

Till läsaren av den bearbetade boken

I den pedagogiskt bearbetade boken finns en text som riktar sig till eleven och som kan vara bra att känna till innan arbetet med boken påbörjas. Samma text hittar du här. Läs denna text tillsammans med eleven.

- I början av den bearbetade boken finns text och bildbeskrivningar från insidan av originalets omslag.
- Nytt kapitel börjar alltid på högersida. Markera gärna med ett gem var du är i boken.
- När ni arbetar med geografi kommer du att behöva en atlas.
- Det finns bildbeskrivningar i boken men inte för alla bilder. Ibland är bildtexten till en bild viktig och då kan den finnas med trots att själva bilden inte är beskriven. Du kan alltid fråga din lärare om du vill veta mer om innehållet i en viss bild.

Lycka till!

Generella förändringar av boken

I detta avsnitt beskrivs de generella tillägg och ändringar som är gjorda i den punktskriftsläsande elevens läromedel, till exempel på vilket sätt ikoner eller text i marginalen är hanterade.

Titta i elevens e-bok, eller i Svartskriftskopia av punktskriftsboken, för att se exakt hur det pedagogiskt bearbetade läromedlet skiljer sig från originalboken.

- Eventuella stavfel från originaltexten kan ha korrigerats.
- Eleven behöver tillgång till taktila kartor ur SPSM:s sortiment. Du kan behöva en världskarta (artikelnummer 6577) och särskilda kartor över världsdelen (6588, 6619, 6621, 6622, 6625, 6627 samt 6659). Dessutom behövs jordens klimatzoner (60171) och vegetationszoner (60170).
- Vissa detaljer som förekommer på kartorna i originalboken kan dock saknas på de taktila kartorna. Under rubriken Sidspecifika förändringar nedan nämns sådana som du kan behöva markera in själv i elevens kartor. Det gäller främst de kartor som har uppgifter i övningsboken.
- Observera att en svällpapperskarta har flera bilder för att visa en kartbild i originalboken. En svällpappersbild kan användas till flera bilder i originalboken. Fortsätt använda samma svällpappersbilder för de efterföljande sidornas texter och korrigera dem gärna med taktilt material.
- Många bilder utgår eftersom de finns beskrivna i bokens text. I många fall är den ursprungliga bildtexten viktig även om bilden i sig inte har beskrivits. Du kan alltid beskriva bilderna ytterligare för eleven.
- Baksidestext och bildförteckning har utgått.
- Baksidestext, Källförteckning till bilderna utgår.

Särskilt för tryckt punktskrift

- Register är placerat efter innehållet i bokens första volym. Här finns även insida pärms texter. Riv gärna ut texter om ni tycker att det passar att ha på väggen i stället, exempelvis tidslinjen.

Särskilt för Textview

- Registret och texter från originalets omslag finns i egna flikar.

Sidspecifika förändringar

Här kan du läsa om sidspecifika tillägg och ändringar, förutom de generella, som vi vill göra dig särskilt uppmärksam på. Det kan vara uppgifter som har utgått eller sidspecifika instruktioner till dig som lärare, till exempel att ta fram konkret material. Det kan också handla om att återanvända uppgifter eller bilder från tidigare avsnitt.

57

Till bilden med solen och jorden finns en svällpappersbild. Vill du förtydliga med konkret material kan du markera Sverige på en jordglob och lysa på jorden med en gammaldags varm lampa.

58

Använd SPSM:s taktila karta med artikelnummer 60171.

59

Använd SPSM:s taktila karta med artikelnummer 60170.

76

Använd SPSM:s taktila karta över Europa med artikelnummer 6588. Du kan behöva komplettera elevens karta med:

Hav: Kaspiska havet

Berg: Skanderna, Uralbergen, Alpena, Pyrenéerna, Kaukasus, Elbrus, Mont Blanc,

Öar och halvöar: Svalbard, Kolahalvön, Krimhalvön, Sicilien, Balkanhalvön, Sardinien, Kreta, Cypern

Vattendrag: Ural, Dnepr, Donau

80

Använd SPSM:s taktila karta över Afrika med artikelnummer 6619. Du kan behöva komplettera elevens karta med:

Berg: Mount Kenya

Halvöar, öar och öknar: Sahara, Kalahariöknen, Kanarieöarna, Madagaskar, Somalihalvön

84

Använd SPSM:s taktila karta över Asien med artikelnummer 6622. Du kan behöva komplettera elevens karta med:

Öknar och öar/halvöar: Gobiöknen, Rub al-Kahli-öknen, Sri Lanka, Sumatra, Borneo, Sydostasiatiska halvön, Indiska halvön, Arabiska halvön

88

Använd SPSM:s taktila karta över Nordamerika med artikelnummer 6627. Du kan behöva komplettera elevens karta med:

Berg: Denali

Hav: Arktiska oceanen

Städer: Seattle

Öar/halvöar: Grönland, Newfoundland, Kuba, Hispaniola, Florida, California halvön, Alaska

92

Använd SPSM:s taktila karta över Sydamerika med artikelnummer 6621. Du kan behöva komplettera elevens karta med:

Berg: Aconcagua

Hav och vattendrag: Karibiska havet och Panamakanalen

Slätter, stäpp och öar: Patagonien, Pampas, Galapagosöarna, Eldlandet, Falklandsöarna

96

Använd SPSM:s taktila karta över Oceanien med artikelnummer 6625. Du kan behöva komplettera elevens karta med:

Hav: Indiska oceanen, Stilla havet,

Länder, städer och öknar: Australien, Nya Zeeland, Nya Guinea, Melbourne, Stora Victoriaöknen, Puncak Jaya

100

Använd SPSM:s taktila karta över Antarktis med artikelnummer 6659. Du kan behöva komplettera elevens karta med: Sydpolen, Transantarktiska bergen, Mount Vinson, Atlanten, Indiska oceanen, Södra polcirkeln, Stilla havet, Wasa, Svea

Pedagogiska tips

I detta avsnitt hittar du pedagogiska och metodiska förslag på hur ni kan arbeta med boken. Här finns också förslag på olika pedagogiska hjälpmedel som ni kan behöva köpa in eller ta fram för att ni ska kunna arbeta med boken på ett bra sätt.

Tid, förförståelse, individuell genomgång och syntolkning

- Den punktskriftsläsande eleven behöver mer tid till uppgifterna och det är elevens rättighet att få tillräckligt med tid även vid prov.
- Eleven med synnedsättning behöver förförståelse inför momentet eller uppgiften som kommer. Till exempel att få tid att läsa igenom text eller bildbeskrivningar eller titta på svällpappersbilden innan eleven lyssnar på en hörövning eller ska genomföra en uppgift.
- Du behöver syntolka bilder, dels de som visas tillsammans i klassrummet och dels individuellt till eleven. Informationen från bildbeskrivningar eller svällpappersbilder kan aldrig ge exakt samma information som seende elever får genom att titta på bilderna. Samtal om bilderna som förekommer i boken kan ge extra information som eleven kan ha nytta av för att få samma förståelse som sina seende klasskamrater.
- Om boken innehåller återkommande figurer eller personer behöver eleven få en presentation av dessa.
- Det som är allmänt känt som till exempel kända personer, berömda byggnader, konstverk och så vidare bör beskrivas.

Praktiskt arbetssätt för eleven och läraren

- Eleven behöver god ordning på sin dokumentation av svar och liknande genom att ha särskilda mappar för olika böcker/ämnen på sin dator där de kan lagra sina filer.
- Eleven kan anteckna kapitel, avsnitt och sedan uppgiftsnummer vid svar.
- Praktiska hjälpmedel kan vara häftmassa eller vaxsnören för att markera saker.
- Var inte rädd för att klippa isär svällpappersbilder om det passar din elev bättre att arbeta med ett objekt i taget.
- Du kan också täcka delar av svällpappersarket med till exempel ett blankt papper om det är för många objekt på svällpappersarket.
- Eleven behöver förstås tillgång till grundutrustning såsom kartor och andra basbilder i svällpapper. Du hittar dessa i webbutiken.
- Undersök den information som finns på SPSM:s webbplatser:
 - <https://www.spsm.se/funktionsnedsattningar/synnedsattning/>

- <https://webbutiken.spsm.se/>
- <https://www.spsm.se/stod-och-rad/sprak-och-kommunikation/punktskrift/>
- Se till att eleven har de svällpappersbilder som hör till kapitlet nära till hands så att eleven sedan får som vana att själv plocka fram aktuell svällpappersbild. Gå gärna igenom svällpappersbilderna tillsammans med eleven innan lektionen i lugn och ro.
- Observera att även nycklarna till bilderna kan användas som ett material i sig även om eleven tycker det är svårt att ta till sig svällpappersbilden. I nycklarna får eleven en lista på olika geografiska namn som kan tränas in (utan att det är nödvändigt att eleven vet exakt var de är i kartan). Markera gärna i svällpappersbilderna. Det kan göras med häftmassa eller med vaxsnören. Större ytor kan markeras med tyg, sandpapper eller plastark (ta det material eleven gillar). Sätt gärna upp bilderna på väggen så eleven omges av en taktil miljö. Svällpappersbilderna kan återanvändas till andra projekt i skolan under elevens skolgång så spara dem gärna för framtiden.
- Skapa en så taktil miljö som möjligt för elevens lärande. Museer kan ha "utklädningslådor" med kläder och hattar för de aktuella perioderna, kyrkor och moskéer kan bjuda på en fin upplevelse av rummet. Aum-tecken finns ofta i metall och buddhor kan hittas på loppis. Bygg upp små taktila tittskåp med olika teman för eleven att känna i.
- Rita enkla skisser till eleven om något mer behöver förklaras på följande vis:
 - Ritmuff (från Iris Hadar). Det är ett plastpapper som träs på en platta. Ni ritar med en vanlig bläckpenna. Tryck ganska hårt för att det ska bli en relief.
 - Sensational Blackboard (från SPSM). Här används vanligt papper på ett plattan som kallas "Sensational Blackboard". Eleven måste kunna trycka rätt hårt med en penna för att det ska bli en relief.
 - Nettbrett (se hur du tillverkar den på: <http://www.statped.no/Huseby>, sök vidare på Tegnepakke). Här fäster du ett myggnät på en platta. Lägg ett vanligt papper på plattan och rita med en vaxkrita. Linjerna blir i relief men kräver också att eleven kan trycka med kritan mot pappret. Fördelen är att andra elever ser strecken tydligt men att de taktilt är lite svagare än ovanstående metoder.
- Material såsom extra svällpappersbilder, kartor, blackboard (för att rita), handledningar i att undervisa elever med synnedsättning osv. kan köpas från SPSM. <https://webbutiken.spsm.se>
- Komplettera gärna boken med konkret material så eleven får uppleva snarare än bara ta till sig med ord. Leta efter till exempel religiösa symboler och föremål som eleven kan känna på. Rita symboler på ritmuff eller på annat sätt.
- Läs "Till läsaren" gemensamt med eleven så att han/hon får information om bokens upplägg och utformning.

- Material såsom extra svällpappersbilder, kartor, blackboard (för att rita), handledningar i att undervisa elever med synnedsättning osv. kan köpas från SPSM. <https://webbutiken.spsm.se>

Rita egna bilder

- Om du ritat bilder till eleven, förenkla så mycket som möjligt. Glöm inte att förklara bild och sammanhang tydligt.
- Ritmuff eller vanligt papper på en Blackboard (artikelnummer 10326) kan användas för att rita och förklara enkla bilder eller förhållanden. Dessa kan även användas av eleven själv.
- Att använda dessa ritverktyg i kombination med korkplatta är ett annat sätt. Då kan man sticka nålar i bilden och dra sträckor med tråd.
- Vaxsnöre är också ett användbart material för att skapa egna bilder eller markera saker på svällpappersbilder.

Bildbeskrivningar

Här hittar du en sammanställning av alla de bildbeskrivningar som beskriver originalbokens bilder.

i

Karta som visar var olika religioner i världen finns. I flera områden finns flera religioner därför finns de med i beskrivningen flera gånger.

Kristendom: Nord- och Sydamerika, södra Afrika, Europa, Ryssland och Oceanien.

Islam: norra Afrika, västra Asien och Indonesien.

Hinduism: Indien och grannländerna Nepal, Bhutan och Sri Lanka. De små länderna: Guyana, Surinam och Franska Guyana i norra Sydamerika.

Buddism: östra Asien och en liten del av Ryssland.

Judendom: Israel.

Övriga religioner: Norra Nordamerika, Madagaskar, centrala Afrika, Norra Asien, Norra Australien, östra Oceanien.

Ingen religion: Arktis, Europa, Ryssland, östra Asien och Australien.

ii

Tidslinje

Vasatiden: 1521-1611

Stormaktstiden: 1611-1721

Frihetstiden: 1719-1772

Gustavianska tiden: 1772-1809

1800-talet: (Bild på en fabrik.)

1900-talet

7

Tre barn står vid en staty av en kvinna med förbundna ögon. Hon håller i en våg och ett svärd.

Barnen säger:

- Det står här att statyn föreställer Justitia. Hon symboliserar lagen.
- Varför har hon förbundna ögon?
- Vad är det hon väger i sin våg?

9

Foto av ett demonstrationståg. På en banderoll står: yttrandefrihet.

12

FN:s emblem. På emblemet finns en världskarta som visar jorden sedd från nordpolen. Runt jorden finns olivkvistar.

14

Foto av en flicka med en hörapparat. Hörapparaten är en liten dosa som sitter bakom örat. Från den går en tråd till en liten plastbit som sticks in i örat.

22

Foto av ett fängelse. Runt en byggnad på två våningar finns ett högt gallerstaket. På staketet syns övervakningskameror.

24

Foto Sveriges riksdagshus. Riksdagen har två stora hus på ön Helgeandsholmen mitt i centrala Stockholm.

25

En kille och en tjej pratar:

- Det går så himla långsamt med demokrati. Alla ska bara prata och diskutera hela tiden.
- Men skulle du vilja att en enda person bestämde allt i stället?

28

Foto av valaffischer. På dem syns politiker och olika politiska budskap.

29

Diagram var partierna befinner sig på vänster–högerskalan och på GAL–TAN-skalan. (När det står "och" mellan två partier är de på samma plats.)

Från vänster till höger: v, s och mp, sd, l och kd, m och c.

GAL-TAN, nerifrån och upp: v och mp, c, l, s, m, kd, sd.

33

Foto av riksdagens kammare. Det är en stor sal med långa rader med bänkar. Längst fram finns bord där talmännen sitter och två platser för de som debatterar.

36

Två sverigekartor som visar regioner och kommuner. Regioner och kommuner i norr är större än de i söder. Minst till ytan är kommunerna i storstadsområdena: Stockholm, Göteborg och Malmö.

37

Cirkeldiagram, här står de olika delarnas del i procent:

- 19 % Grundskola
- 18 % Äldreomsorg
- 15 % Förskola och skolbarnomsorg
- 11 % Insatser till personer med funktionsnedsättning
- 9 % Övrigt
- 7 % Infrastruktur och skydd
- 6 % Gymnasieskola
- 5 % Individ- och familjeomsorg
- 5 % Kultur och fritid
- 3 % Övrig utbildning
- 2 % Ekonomiskt bistånd

41

En tjej tänker: Hur vet man om en nyhet är sann?

En tjej och en kille pratar:

- Klippet du delade är fake, vet du inte det?
- Ok, men det är ju fett kul!

48

Manipulerat foto av en halv banan som ser ut som en apelsin inuti!

53

På en husvägg står skrivet: Q The Great Awakening

53

Symbol med ett öga i en triangel. Runt triangeln skiner strålar.

54

Foto av en regnskog där träden växer tätt på kullarna.

55

Tre tjejer planterar i en pallkrage:

- Får min jordgubbsplanta plats?
- Choklad är det bästa jag vet. Jag beställde kakaoböner från nätet som vi kan sätta.
- Jag har morotsfrön med mig.

60

Diagram som visar att temperaturen i Kisangani i Kongo-Kinshasa är runt 25 grader hela året. Nederbörden är mellan 100 och 200 mm per månad stora delar av året.

61

Diagram som visar att temperaturen i Rangoon, Myanmar är mellan 25 och 30 grader hela året. Nederbörden är ingen eller lite november till april. Maj till oktober är nederbörden mellan 200 och 600 mm per månad.

62

Bild som visar att ju längre från ekvatorn desto lägre träd och färre buskar växer det.

Ekvatorn: regnskog med höga träd och mycket buskar.

Bredvid regnskogen: trädsavann med lägre träd.

Bredvid trädsavann: busksavann med låga buskar.

Bredvid busksavann: grässavann med bara gräs.

63

Foto av en man som planterar cirka 20 cm höga palmplantor. De står i långa rader på ett stort fält.

64

Diagram som visar att nederbörden i In Salah i Algeriet är väldigt liten och kommer i december och februari.

Temperaturen är som högst under sommaren med över 30 grader. Under vintern ligger den på 15 till 20 grader.

65

Foto av en vinodling. Vin odlas på fält i långa rader och är låga buskar.

65

Diagram som visar nederbörden i Palermo i Italien är störst under vinterhalvåret, mellan 50 och 150 mm i månaden. Under sommaren är det torrt med bara lite regn.

Temperaturen är varmast under sommaren, mellan 20 och 30 grader. Övriga året är det mellan 10 och 20 grader.

67

Foto av en oas. Mitt i öknen finns en liten sjö med träd runt sig. Här syns också några enkla små hus.

67

Foto av vatten som rinner fram i ett dike byggt av cement.

68

Diagram som visar att nederbörden i Bergen i Norge är stor hela året, mellan 120 till 300 mm i månaden.

Temperaturen är mellan 2 och 15 grader hela året och varmast under sommaren.

68

Foto av staden Bergen som ligger i en vik. Runt staden syns bergstoppar.

69

Diagram som visar att temperaturen i Jekaterinburg i Ryssland är från minus 10 grader under vintern och upp till plus 20 grader under sommaren.

Det kommer mest nederbörd under sommaren, mellan 50 och 100 mm per månad och mindre på vintern, mellan 5 och 50 mm.

71

Foto av paprikabuskar som är nästan två meter höga.

72

Foto av en båt som åker bredvid ett högt isberg som flyter i vattnet.

72

Diagram som visar att temperaturen i Vostok på Antarktis är mellan minus 60 och minus 70 grader under sommaren Under vintern är det mellan minus 30 och minus 60 grader.

Nederbörden är liten, bara några mm under sommaren.

73

Diagram som visar att temperaturen i Svalbard i Norge är som mest 8 grader på sommaren och under vintern minus 10 grader.

Nederbörden är några mm nederbörd varje månad hela året om.

74

Foto av världen tagit på natten. Lamporna i Europa, USA och Kina lyser upp mest. Lite ljus finns också längs alla kuster. Minst lyser Arktis.

75

Två tjejer och en kille pratar:

- Kejsarpingvinerna lever bara på en enda plats på jorden, men vi människor kan leva överallt.
- Nja ... vi bor ju oftast väldigt många på samma plats och på andra platser bor ingen.
- Varför är det så egentligen?

77

Karta med klimat och nederbörd i Europa.

I större delen av Europa är nederbörden 500-1000 mm/år

Undantag är atlantkusterna i väst och området kring alperna och östra delen av adriatiska havet där nederbörden är mer än 1000 mm/år.

I vissa delar av Spanien samt områdena öster om Moskva och Kiev är nederbörden mindre än 500 mm/år.

81

Karta med klimat och nederbörd i Afrika.

I regnskogsklimatet vid ekvatorn är nederbörden mer än 1000 mm/år

Norr och söder om regnskogen vid vändkretsarna är nederbörden 500–1000 mm/år.

Längst i norr och längst i söder i ökenlandskapen är nederbörden mindre än 500 mm/år.

81

Bild som visar att från regnskogen mitt i Afrika och både norrut och söderut kommer de olika vegetationsområdena i samma ordning: savann, stäpp, öken och medelhavsvegetation.

82

Foto av en pojke i shorts och trasig t-shirt som gräver med en spade i ett dike. Han är barfota.

85

Karta med Asiens klimat och nederbörd.

I regnskogsklimatet längst i söder vid ekvatorn är nederbörden mer än 1000 mm/år

Norr om regnskogen vid vändkretsarna är nederbörden 500–1000 mm/år.

Längst i norr i ökenlandskapen är nederbörden mindre än 500 mm/år.

86

Foto av Shanghai som har många höga skyskrapor.

89

Karta med Nordamerikas klimat och nederbörd.

I regnskogsklimatet längst i söder vid ekvatorn är nederbörden mer än 1000 mm/år

Norr om regnskogen i östra Nordamerika är nederbörden 500–1000 mm/år.

Längst i norr och i västra Nordamerika är nederbörden mindre än 500 mm/år.

90

Foto av New York med höga skyskrapor med stora reklamskyltar.

90

Foto av bevattning på en åker. Här finns långa slangar och på dem finns munstycken som sprutar ut vatten.

93

Karta med Sydamerikas klimat och nederbörd

Regnskogsklimatet finns i hela norra och östra Sydamerika och där är nederbörden mer än 1000 mm/år

Söder om regnskogen är nederbörden 500–1000 mm/år.

Längst söderut och längs kusten i väster är nederbörden mindre än 500 mm/år.

97

Karta med Oceaniens klimat och nederbörd.

Regnskogsklimatet finns i norra Oceanien och där är nederbörden mer än 1000 mm/år

Längs Australiens kuster och på Nya Zeeland är det kustklimat och nederbörden är 500–1000 mm/år.

Största delen av Australien är ökenklimat och nederbörden mindre än 500 mm/år.

97

Foto av en snögubbe byggd av sand på en strand. Han har en tomteluva och solglasögon på sig!

102

Foto av ett demonstrationståg där flickor demonstrerar. De har på sig skyltar med texten:
5 Gender Equality

2 Zero Hunger

We need plastics, what about nature?

103

Två tjejer i en klädbutik:

- De där är jättesnygga! Men har du hört hur mycket vatten och kemikalier det går åt för att tillverka ett par jeans?
- Men jag älskar jeans! Jag vill inte ha några andra brallor.

104

Modellen visar hur de tre dimensionerna hör ihop och bildar en helhet. I botten finns den ekologiska dimensionen som är grunden för en hållbar utveckling. På den finns den sociala dimensionen och överst den ekonomiska dimensionen.

104

Foto av vindkraftverk som är höga torn med en propeller högst upp.

110

Modell som visar att 97,5 procent av allt vatten är saltvatten, mestadels i haven. 2,5 procent av allt vatten är sötvatten. Bara en procent av allt sötvatten är användbart för människor.

113

Modell som visar en produkt i en cirkulär ekonomi.

Först finns ett råmaterial, exempelvis ett träd.

En designer tänker ut en hållbar design.

En fabrik gör tillverkningen och återtillverkningen.

Produkten används, återanvänds och repareras.

När produkten inte går att använda längre samlas den in, i en insamling. Därefter återvinns den i återvinningen.

120

En man med turban på huvudet sitter på en klippa och ser ut över en dal fylld med träd och hus. Bortom dalen syns massiva berg med snöklädda toppar.

121

En kille och en tjej pratar:

- Jag har hört att yoga har med religion att göra.
- Va?! Är man alltså religiös om man tränar yoga?

123

Målning av guden Ganesha. Han har en människokropp och ett elefanthuvud.

124

Världskarta som visar att hinduer främst bor i: Indien och Nepal (i Asien), i Guyana och Surinam (i Sydamerika) samt på Bali och Mauritius.

130

Världskarta som visar att buddister främst bor i: Kina, Mongoliet, Japan, Vietnam, Thailand, Kambodja, Laos, Burma och Sri Lanka. I Ryssland finns också ett litet område markerat.

131

Foto av två pojkar som är munkar. De har rakade huvuden och ett orange tyg svept om kroppen.

135

En tjej och en kille pratar:

- Det var en fransk och en dansk och en bellman. De skulle tävla om vem som kunde stanna längst tid inne hos grisen ...
- Nej, fel! Inte "en bellman". Han hette Bellman!
- Va? Vem då?

143

Målning av ett vardagsrum på 1700-talet. I en soffa sitter en man och en kvinna. Kvinnan lägger en patiens med spelkort och mannen slappar.

146

Karta som visar att Bergslagen ligger i Mellansverige.

149

Målning som visar ett slagsmål på en krog. En spelman med en harpa håller på att få stryk.

150

Målning av Gustav III. Han är ett barn men klädd så som en vuxen var på den tiden. Han har lång rock, väst, smala byxor och på huvudet en gråhårig peruk.

153

Foto av masken, två pistoler, fyra knivar och en blodig skjorta.

155

Foto av kälke som är en slags pulka. Det har två medar under en liten sits.

157

Ett uppslag i en barnhusrulla från Stora Barnhuset i Stockholm år 1757.

Första kolumnen står namnen på flickorna som bodde på barnhuset. Kolumnen bredvid talar om när de kom till barnhuset.

I tredje kolumnen står hur gamla flickorna var 1757. Sedan följer föräldrarnas namn. För varje månad finns anteckningar om flickorna var friska eller sjuka.

I sista kolumnen antecknades när flickorna blivit "afskrifvna" och lämnat barnhuset.

(På uppslaget är det en tabell men här står det som en lista. Mycket text är svår att läsa så här står namn och åldrar.)

1. Anna Maria Örn, 1739, 26 år
2. Stina Eklund, 1746, 19 år
3. Anna Greta Rosenberg, 1750, 18 år
4. Christina Reg. Åkerström, 1750, 17 år
5. Ulrika Soph. Enstedt, 1751, 12 år
6. Magdalena Blom, 1752, 11 år
7. Christina Örström, 1752, 11 år

158

Världskarta som visar europeiska länders kolonier 1754.

Saint-Barthélemy (Svensk koloni från 1784) ligger i Karibien.

- Nordamerika: I öster finns franska och brittiska kolonier och i söder spanska kolonier.
- Karibien: spanska och franska kolonier.
- Sydamerika: i väster finns spanska och i öster portugisiska kolonier. Längst i norr finns några små franska och nederländska kolonier.
- Afrika: små brittiska, franska, spanska och portugisiska kolonier längs kusten.
- Indien: små brittiska, portugisiska och franska kolonier längs kusten
- Indonesien: nederländska kolonier längs kusterna på öarna.
- Filippinerna: spanska kolonier.

159

Frankrikes flagga har tre ränder i färgerna blått, vitt och rött.

160

Tidslinje:

Frihetstiden: 1719-1772

Gustavianska tiden: 1772-1809

1800-talet: (Bild på en fabrik.)

1900-talet

161

Två killar och en tjej pratar:

- Här är en bild på barnarbete. Skönt att vi slipper det i Sverige!
- Det är ju bara de senaste hundra åren som barn inte har behövt arbeta i Sverige. Och värst var det väl på 1800-talet!

– Varför var det värst på 1800-talet?

163

Två kartor som visar Norden före 1809 och efter 1809.

Kartan visar att Danmark och Norge är ett land och Sverige och Finland är ett land innan 1809. Efter 1809 har Ryssland tagit Finland från Sverige. Ryssland har sen tidigare hela Baltikum och har nu efter 1809 hela kusten mot Östersjön i öster.

165

Unionsflagga för Sverige och Norge. Den är en svensk flagga med Norges färger: rött vitt och blått i ena hörnet.

171

Karta som visar järnvägslinjer. Här finns flera städer längs järnvägen. Mellan Stockholm och Göteborg finns städerna: Katrineholm, Hallsberg, Laxå och Falköping. Mellan Falköping och Malmö finns städerna Nässjö, Alvesta, Hässleholm och Eslöv.

172

Målningen visar många män och kvinnor som gör olika ärenden. Här finns också kärror som dras av oxar.

175

Foto av fem män, tre kvinnor och fyra barn som står framför en timrad stuga i skogen.

179

Foto av en sal fylld av äldre män.

179

En röd flagga med texten: Allmän Rösträtt!

185

Foto taget utomhus. En kvinna är omgiven av 19 barn, både pojkar och flickor.

187

Foto av en kamera som är en låda i trä.

189

Ett brev med texten:

Min älskade farmor samt faster

Jag vill nu teckna några rader för att låta eder veta att jag har helsan och trivas gott i denna för eder aflägsna värld. Jag vill låta eder veta att jag är borta och tjenar och jag har \$1.2 i veckan. Jag diskar och soper och ser efter två små barn och det är mycket bättre att tjäna här än det är i vårt gamla land. Lina hon bor bara tvärs över gatan ifrån mig så vi har

icke långt till hvarandra. Jag har icke glömt svenska än så om jag vore hos eder så skulle jag att sjunga en sång för eder. Jag får nu avsluta mina nästan oläsliga rader för denna gång. Jag hoppas att det blir bättre en annan gång. (ett ord som inte går att läsa) Anna Sofia Ekdahl

193

En tjej och en kille pratar:

- Är du kristen?
- Nej, men jag är döpt i kyrkan, firar Lucia, jul och påsk och är ledig på söndagar. Jag tror nog att det finns någon större, osynlig makt som vi människor inte riktigt kan förstå oss på. Och när vi dör tror jag att vi ...

199

Bonad med texten: Flitigt arbete och trägen bön, gör dagen kort och kvällen skön.

200

Diagram som visar andel av Sveriges befolkning som tillhör religiösa samfund.

Svenska kyrkan	61 %
Inget medlemskap	31 %
Frikyrkor	3 %
Islamiska samfund	1,5 %
Ortodoxa kyrkor	1,4 %
Romersk-katolska kyrkan	1 %
Övriga	0,9 %
Sveriges buddhistiska gemenskap	0,1 %
Judiska centralrådet	0,1 %

201

Foto av en gata som fyllts av blommor och ljus.

201

Foto av julkulor. En julkula är i form av en Buddha.

205

En tjej och en kille pratar:

Tjejen: Jag har jobbat hela helgen med den här målningen. Vad tycker du om den? Säg ärligt!

Killen tänker alldeles nervös och svettig: Får jag ljuga?

206

Runt en kompass står: kunskap, kultur, familj, erfarenheter, media, vänner, lagar och regler, religion.

208

Modell med en kompass med olika uttryck:

minska lidande, icke-våld, stå upp för andra, vara ärlig, laget före jaget, värna om djur, göra gott, få vara tillsammans med andra, sprida glädje, skydda naturen, följa lagen, påverka andra, uppleva spänning, göra mina föräldrar stolta, undvika konflikter, ha roligt, bli omtyckt, följa Guds vilja, hålla mina löften, ha stor makt över andra, följa traditioner, alltid tala sanning,

bestämna över mitt eget liv, vara rik.

209

Teckning av en so, en grismamma. Runt henne finns: en griskulting, en kock, en konstnär, en kvinna i slöja, en bonde och en varg.

213

En kille och en tjej pratar.

- Alla är överens om att vi måste stoppa klimatförändringarna, så det är väl bara att göra det?
- Ja, vi ordnar ju den här loppisen men vad gör politiker och alla andra?

215

Modell som visar att ett träd fångar upp koldioxid från en älg som andas ut. Trädet släpper sen ut syre till älgen att andas in.

218

Två foton som visar att glaciären nästan helt smält bort 2019.

218

Två foton av korallrev. På det friska revet finns fullt med fiskar men inga vid det döende.